

A magyar nyelv védelmében!

Az irodalmi nyelv nem változik olyan gyorsan, mint a beszélt. Valamikor minden író a maga nyelvjárását írta. A legrégibb magyar könyvekből könnyen meg lehet állapítani, írójuk mely vidékre való volt. Később az egyes nyelvjárásokból egységes nyelv alakult ki: az **irodalmi nyelv**.

A köznyelv a művelt emberek nyelve. Az irodalmi nyelv kifejezőkészlete rendszerint ebből a forrásból gazdagodik, bár az igazi tiszta vizü kutfő a népnyelv. Kétséges nyelvi kérdésekben a magyar paraszt nyelve igazít útba bennünket.

Nyelvünk eredeti szavai az ősi ugor nyelvkincsből valók. Ilyen ősi szavak a testrészek nevei: fej, szem, fül, orr, száj, nyak, haj, fog, szív, kéz, láb; a családnevek: atya, anya, fiu, leány; a számnevek: egy, két, három, négy, öt, hat, hét, husz, ötven, száz. Ezeket még az ugor őshazából (a Volga mellékfolyói: Káma, Csuszovája, Bjelaja vidéke) hozták magukkal őseink.

Jövevényszavainkat más nemzetektől, népektől vettük át. Ha az egyik nép a másiktól tanul valamit, a tanult dologgal együtt átveszi annak nevét is, ezt azután saját szókincsébe illeszti. A magyar nép mindazon népektől tanult, amelyekkel vándorlása közben érintkezett, de tanult azoktól is, akiket mai hazája területén talált. Viszont más népek is tanultak tőlünk. Ugynevezett tiszta nyelv éppugy nincsen, mint ahogy tiszta fajt hiába keresnénk.

(Legtöbb jövevényszó az angolban van).

A nálunk **meghonosodott szavak** között vannak:

a) Török eredetűek: buza, árpa, alma, szőlő, bor, eke, bika, ökör, borju, kos, disznó, tyuk, oroszlán, sátor, balta, teknő, kapu stb.

b) Szláv eredetű szavak: molnár, kovács, mészáros, gazda, király, szolga, paraszt, keresztény, pogány, szent, pap, pokol, csoda, megye, ebéd, vacsora, pince, tornác, ablak, asztal, tányér, pad, kemence, jászol, kasza, széna, szalma, szerda, csü-törtök, péntek stb.

c) Latin eredetűek: templom, oltár, plébános, kántor, or-gona, iskola, tábla, kréta, papiros, doktor, balzsam, komédia, muzsika, tigris, elefánt, rózsa, jácint stb.

d) Német eredetű szavak: cégér, páncél, réz, érc, kehely, mozsár, kastély, erszény, fuvar, suszter, pék, vándor, kalap, cukor, zamat, zöld, selejtes, kacér stb.

e) Egyéb nyelvekből kölcsönzött szavak: kard, vért, vár, hid, tölgy = iráni eredetűek; pajzs, bolt, piac, tréfa, furfang = olasz származásúak; tárgy, kilincs, lakat, mester, malom = franciából kölcsönzött szavak.

Az idegen szavakat ma is jövevényeknek érezzük a magyar szókincsben, de mivel rendszerint nincs azonos értékű magyar szavunk, kénytelenek vagyunk élni velük:

a) Latin szavak: gimnázium, laboratórium, szanatórium, automobil, aviatika, deputáció, civilizáció stb.

b) Német szók: slepp, muff, copf, drót, sróf, plajbász, cvikker, spékel, pucol, berukkol, masiroz stb.

c) Francia szavak: szalon, etikett, zsur, vizavi, gardedám, bombon, puder, parfóm, toalett, zsakett, filigrán stb.

d) Angol szavak: turf, tennisz, futball, meccs, gól, zsoké, tréning, rekord, klub, startol, boxol, tippel stb.

e) Olasz szók: opera, ária, szonáta, szóló, duo, trió, flóta, banda, tenor, szoprán, finálé stb.

Ezzel szemben vannak a nyelvnek állandóan együttjáró szavai, melyek egy gondolatot két vagy több szóval fejeznek ki. Az ilyen állandó szókapcsolatot szólás-nak nevezzük.

Eredeti szólások: fegyvert fog, kardot ránt, helyet foglal, nagyot hall, hátat fordít, ünnepet ül, párját ritkítja, utnak indul, rendre utasít, vasra ver, lángra lobban, csuffá tesz, földhöz vág, tüzet rak, ágyat vet, hadat üzen, tábort üt, sorsot húz, zajt csap stb.

Átvitt értelmű szólások: jégre visz, tűzbe jön, sarokba szorit, körmére ég, egéruvat vesz, elveti a sulykot, tejbe-vajba fürdik, fölszedi a sátorfáját, megállja a sarat, felönt a garatra, legény a gáton, cseberből-vederbe, fenéig tejfől, se pénz, se posztó, minden lében kanál, két dudás egy csárdában, fogához veri a garast, aítóstul rohan a házba, lehozná a csillagokat az égről, madarat lehetne fogatni vele, meglegelte a zsák a foltját stb.

Tárgyak szerint lehetnek a szólások: (különösen a testrészek és foglalkozások köréből van sok): **Szem** = szembe száll, szemet szur, szemmel tart, szemügyre vesz, lesüti a szemét, kinyílt a szeme, elállt szeme-szája, nem jó szemmel nézi, szikrát hány a szeme, port hint a szemébe; **száj** = jár a szája, tátja a száját, szájába rágta, sirásra áll a szája, szája ize szerint, eszem a szádat, meg kellene a száját aranyozni; **orr** = főnnhordja az orrát, hosszú orral távozik, folyik az orra vére, borsot tör az orra alá, nem kötik az orrára, orránál fogva vezet, nem harapják le az orrodát, **fog** = beletörött a foga, fáj rá a foga, foghegyről beszél vele, mintha a fogát huznák. fél-fogra sem elég, abba nem vásik a fogad; a vadászat és halászat köréből = törbe csal, lépre megy, hurokra kerül. kiveti a hálóját, horogra akad, kiugratja a nyulat a bokorból, előre iszik a medve bőrére, hátrább az agarakkal; a földművelés és állattenyésztés köréből = konkolyt hint, falra hányja a borsót, üres szalmát csépel, kákán is csomót keres, huzza az igát, kö-

ti az ebet a karóhoz, zsákban macskát árul; a mesterségek köréből — zátonyra kerül, malmára hajtja a vizet, egy gyékényen árul, fölszedi a sátorfáját, nyakába varr, felönt a garatra, tolja a szekerét, más malmán őröl; hadi kifejezések = kardélre hány, kivívja a győzelmet, vereséget szenved, takarodót fuj, ágyuval verebet lő, nem találta fel a puskaport; a játékok is sok szólást teremtettek — keveri a kártyát, kockára tesz, sorsot vet, sakokban tartja, kiadja a tromfot; a törvénykezésből eredő szólások — pálcát tör felette, pellengére állít, guzba köt, kerékbe tör, karóba huz, keresztre feszít, lakatot tesz a szájára, körömszakadtig tagad: a vallás is sok szólásnak adott életet = hordja a keresztjét, keresztet vethet rá, leszedi róla a keresztvizet, sóbálványá válik, félreveri a harangot, nem káptalan a fejem.

Vannak azonban olyan szólások is, amelyek úgy fejezik ki a gondolatot, hogy azt egy másikhoz hasonlítják. Ezek a **szóláshasonlatok**.

Ilyenek = piros, mint a rózsa — sárga, mint a viasz — kemény, mint a kő — éhes, mint a farkas — egészséges, mint a makk — szelid, mint a galamb — buta, mint az éjtzaka — csökönyös, mint a szamár — olyan a szeme, mint a bogár — annyi a pénze, mint a polyva — fél tőle, mint a tüztől — reszket, mint a nyárfalevél — hallgat, mint a sir — szereti, mint kecske a sót — ismerem, mint a tenyerem — ért hozzá, mint hajdu a harangöntéshez stb.

A **szólásmondások** egy része valamely megtörtént vagy költött történetre vonatkozik. Ilyenek = bekukkant, mint Bolond Istók Debrecenbe. Ott van, ahol a mádi zsidó. Kapkod, mint Bernát a mennykő után. Másról beszél, mint Bodóné, mikor a bor árát kérték. Ott hagyta, mint Szent Pál az oláhokar. Annyira van, mint Makó Jeruzsálemtől. Kend se jobb a Deák-né vásznánál.

A **közmondás** rendszerint valami élettapasztalatot foglal magában s erkölcsi utmutatást ad cselekedeteinkre nézve. A közmondások századok bölcseségének termékei. Eredetük többnyire homályos.

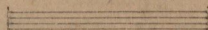
A közmondás gyakran olyan, mint egy hangzatos verssor = Szegény ember szándékát, boldog Isten bírja. — Járt utat a járatlanért el ne hagyj. — Amit Jancsi meg nem tanul, János lakol érte. — Ki mint vet, úgy arat, — Vak vezet világtalant. — Vér nem válik vízzé. — Bagoly is bíró a maga barlangjában.

Némely közmondás valósággal rímel: Tudja Pál, mit kaszál. — Ki korán kel, aranyat lel. — Három napig dinom-dánom, holtig való szánom-bánom. — Amint veted ágyadat, úgy aluszod álmodat. — Bibor-bársony vendégség, jobb egy napi egészség.

A szólások általában olyan közkeletű állandó szókapcsolatok, melyek tudatunkban épp oly egységben vannak elraktározva, mint az egyes szavak s mikor szükségünk van rájuk, nem alkotjuk meg őket alkalmilag, hanem készen, alkotó elemek szoros egységével merülnek fel tudatunkban. Némelyike magán viseli keletkezése helyének, idejének és körülményeinek bélyegét, melyről ráismerünk az alkalomra, mely szülte; másik a külsejében, a kifejezés eszközeiben idegenné lett, mégis él ma is alkalmazásában, érezzük, tudjuk mit jelent, bár a miértre sokszor nem tudunk kielégítő választ adni. Pl. tönkre megy; hátra van még a fekete leves; csütörtököt mond; faképnél hagy stb.

Komáromi Géza.

(Folytatjuk).

TANÍTÁSOK

Beszéd- és értelemgyakorlat

I. OSZTÁLY.

A tanítás anyaga: A gyermek kötelességei.

Nevelési cél: Rend a lelke mindennek. Csak a kötelesség teljesítése tehet boldoggá.

Vázlat.

- I. Érdeklődés keltés. a) Kinek milyen volt az értesítője?
  - b) Ráhangolás. Kik teljesítették kifogástalanul kötelességeiket?
  - c) Célkitűzés. Melyek a tanuló kötelességei?
- II. Tárgyalás. a) Kötelességünk a jó Istennel szemben.
  - b) Kötelességünk szüleink iránt.
  - c) Kötelességeink testvéreinkkel szemben.
  - d) Kötelességünk másokkal szemben.
  - e) Kötelességünk édes hazánkkal szemben.
  - f) Kötelességünk önmagunk iránt.
- III. Összefoglalás. a) Elmélyítés.
  - b) Alkalmazás.

Tanítás.

I. a) Kit láttál ma az utcán? (Burgonyát vivő embert). Ki termelte azt a burgonyát? Hol termelte? Csak burgonyát termelnek ott? Hogyan nevezzük az olyan embert, aki a termő-